

Teologiska programmet

Magisteruppsats

Kyrkohistoria

HT 2021

Kvinnan, äktenskapet och kyrkan

En kvalitativ textanalys av kvinnors möjligheter i äktenskap och kyrkorum i den tidiga kyrkan och högmedeltiden samt senmedeltiden

Författare: Linda Åleberg

Handledare: Arne Fritzson

Examinator: Joel Halldorf

Enskilda Högskolan Stockholm

Sammanfattning:

I denna fallstudie har jag undersökt hur kvinnans möjligheter utvecklats i den kristna kyrkans historia med ett särskilt fokus på den tidiga kyrkans samtid och medeltidens strukturer. Syftet var att särskilt se till kyrkorum och äktenskap, och om kvinnans möjligheter har utvecklats till det bättre eller sämre mellan dessa tidsperioder. Frågeställningen har formats efter detta syfte. Uppsatsen är kvalitativ och empirin är noga utvald, där både författarens könsidentitet och litteraturens aktualitet har tagits i beaktande. Uppsatsen utgår ifrån en induktiv ansats, vilket innebär att den inte är teoristyrd. De teorier som valts är både förankrade i det historiska perspektivet, men också i det feministiska perspektivet.

I slutsatsen framkom det att kvinnor hade större möjligheter i den tidiga kyrkan, men i slutsatsen framkommer också klasskillnaders avgörande betydelse för kvinnor i valda tidsperioder.

Engelsk titel:

“Women, marriage and church; a qualitative analysis of the space for women in the Ancient and Medieval church”

Nyckelord:

Kvinna; möjlighet; 200-tal; medeltiden; kyrka; äktenskap; kristen; församling

Innehållsförteckning

1. Inledning

1.1 Egen erfarenhet.....	5
1.2 Syfte och forskningsfråga.....	5
1.3 Avgränsning.....	5
1.4 Tidigare forskning.....	6
1.5 Material.....	7
1.6 Disposition.....	8

2. Teori och begrepp.....9

2.1 Teoretiska utgångspunkter.....	9
2.1.1 Historiska teoretiska utgångspunkter.....	9
2.1.2 Feministiska teoretiska utgångspunkter.....	10
2.2 Begreppsdefinitioner.....	11

3. Metod.....13

4. Bakgrund.....15

4.1. Den tidiga kyrkan.....	15
4.1.1 Samhällsstrukturen i den tidiga kyrkan.....	16
4.2. Kyrkan i högmedeltiden och senmedeltiden.....	16
4.2.1 Klostertraditionen.....	17
4.2.2 Samhällsstrukturen i den ”mörka medeltiden”.....	18
4.3 Äktenskapets bakgrund.....	18

5. Resultat.....20

5.1 Kvinnan i den tidiga kyrkan.....	20
5.1.1 Ökenmödrar.....	21
5.1.2 Kvinnan i äktenskapet under den tidiga kyrkan.....	22
5.2 Kvinnan i medeltidens klosterliv.....	24
5.2.1 Begin och Anakoret.....	25
5.2.2 Kvinnan och medeltidens äktenskap.....	26

6. Analys.....	28
6.1 Kvinnan i kyrkan under de valda tidsperioderna.....	28
6.2 Kvinnan i äktenskapet under de valda tidsperioderna.	28
6.3 Analys utifrån de historisk teoretiska perspektiven.....	29
6.4 Analys utifrån de feministiska teoretiska perspektiven.....	30
6.5 Slutsats.....	30
7. Diskussion.....	32
7.1 Teoretisk diskussion.....	32
7.2 Metodisk diskussion.....	32
7.3 Empirisk diskussion.....	33
7.4 Avslutande reflektion.....	33
8. Sammanfattning.....	35
Källmaterial	

1. Inledning

1.1 Egen erfarenhet

När jag först började studera kyrkohistoria insåg jag att den tidiga kyrkan hade lockat kvinnliga medlemmar genom att vara relativt jämställd för sin tid. Jag fick höra att kvinnor hade ledarpositioner och att det var tack vare kvinnor på 200-talet som den kristna kyrkan lyckades sprida sig relativt snabbt.

När jag läste om medeltiden och kvinnors möjligheter i kyrkan informerades jag om hur reformatoriska författare förmodligen vinklat historieskrivningen för att ge katolicismen en mörkare historia än verkligheten. Det innebar alltså att den ”mörka medeltiden” egentligen inte skulle vara så förtryckande och orättvis som jag tidigare fått lära mig. Dock ville jag utforska detta själv, och ville därför få med tidsperioden i min uppsats. Det slog mig även att kvinnor hade ganska stora möjligheter att ta plats i kyrkan, men på andra sätt än vi ser kvinnor i kyrkan idag.

Under min tid på skolan valde jag att läsa en kurs om Martin Luther. Jag själv står i luthersk kyrkotradition och såg fram emot att lära mig mer. Där fick jag veta att Luther såg på den tidiga kyrkan som ett utmärkt exempel på kyrka och tro, samtidigt som han riktade en stark kritik mot den medeltida kyrkan som korrupt. Däremot ställde han sig tydligt emot att låta kvinnor höras i församlingen, någonting som däremot skulle varit unikt för den tidiga kyrkan. Detta väckte mitt intresse för att undersöka både den tidiga kyrkan och den medeltida kyrkan med min bakgrund i luthersk teologi.

Som blivande präst är kvinnans plats i historien, speciellt i kyrkans tradition, oerhört aktuell. Kvinnors möjligheter och dess utveckling är mycket väl den primära orsaken till de möjligheter jag och mina kvinnliga kollegor har idag. Det finns en röd tråd i kvinnors historia och jag ämnar utforska två avgörande tidsperioder – högmedeltiden och senmedeltiden kommer att sättas ihop i min undersökning.

1.2 Syfte och forskningsfråga

Syftet med denna uppsats är att undersöka samt jämföra kvinnans möjlighet i äktenskap och församling. Mitt syfte är också att se hur utvecklingen såg ut för kvinnans möjlighet, jag vill alltså undersöka i vilken riktning utveckling gick. Att se till kvinnans faktiska jämställdhet blir svårt då begreppet har utvecklats i modern tid och har inte samma historiska innebörd längre. Tanken är att jämföra både tidsperioderna och sammanhangen mellan de två olika alternativen; äktenskap och församling. Med begreppet ”möjligheter” menar jag kvinnans olika alternativ samt kvinnans plats i dessa alternativ/situationer. Jag menar alltså hur kvinnor kunde röra sig och höras i äktenskap och församlingsliv.

Forskningsfråga: Hur såg utvecklingen för kvinnans möjligheter i äktenskap och kyrkan ut ur ett kyrkohistoriskt perspektiv med fokus på två olika tidsperioder?

1.3 Avgränsning

Som tidig kyrka har jag valt att år 100 till ca år 400 är mitt primära fokusområde. Då hade kyrkan påbörjat att etablera sig i samhället, men var ännu inte utbredd på större skala. Därför anser jag att den är stor nog att kallas kyrka, men tillräckligt nyetablerad för att vara just tidig kyrka.

För medeltiden har jag valt att generalisera Västeuropas samhällsstruktur under 900–1400-talet. Detta eftersom man då såg en högmedeltid samt en senmedeltid som mycket snart skulle komma att övergå i luthersk reformation. Att se tillbaka tidigare än 900-talet blir ett för stort fokusområde och därför har jag valt bort den tidiga medeltiden i min studie. Jag har även valt bort häxjakten i Europa under medeltiden då den inte såg särskilt till kvinnan i äktenskap eller församling, utan snarare kvinnan i samhället som stort. Dessutom var jakten på häxor mer relevant under och efter reformationen.

Jag har valt att införa olika traditioners och kulturers äktenskap i den tidiga kyrkan eftersom kristendomen ännu inte var norm och det hjälper läsaren att förstå hur ett kristet äktenskap kan tolkas i sin tid.

1.4 Tidigare forskning

Patricia Ranfts ursprungliga syfte med sin bok, *Women and Spiritually Equality in Christian Tradition*, var att söka svaret på historiens alla kvinnofrågor. Detta syfte ändrades dock till att kunna bidra med dokumentation av det kvinnliga perspektivet i historien. Eftersom hon undersöker närvaron i kyrkan av kvinnlig jämställdhet i organisationer vill hon undvika sekundära källor i den mån det är möjligt. Hon menar att endast använda primära källor är svårt. Hon ser problematiken med sekundära källor eftersom de ofta utgår ifrån ett modernt analysystem. Ranft menar en vanlig uppfattning om kristendomen är att den varit kvinnoförtryckande genom sin historia, men hon frustrerades av att hon ingenstans kunde hitta faktiska bevis på att kristendomen i sin kärna är kvinnofientlig. Att många teologer och kyrkofäder uttryckt sig kvinnofientligt går inte att förneka, men skulle detta vara representativt för hela kyrkan? Finns det andra infallsvinklar som presenterats och som varit mer kvinnovänliga?

Kristendomen var en religion full utav kvinnor, och utifrån detta antar författaren att det måste finnas någon typ utav organisatorisk jämställdhet. Samtidigt menar hon dock, likt många andra forskare, att historien inte behöver ersättas med nya fakta. Snarare bör historien kompletteras med ny forskning och nya resultat. Ranft är också tydlig med att denna bok inte är svaret på historiens alla kvinnofrågor, trots att det var hennes ursprungliga målsättning. Denna målbild ändrades till att vara med och bidra med dokumentation över kvinnornas perspektiv. De vars röster i Kristendomen som har tystats ska belysas. Ranft kommer använda sig av sekundära källor i sitt arbete, men menar själv att hon kommer använda dessa sparsamt. Hon vill alltså lägga fokus på närvaron av kvinnornas spirituella jämställdhet genom historien, om den finns där. Därför undviker hon moderna, analyserade källor till så lång utsträckning som möjligt

(Ranft 2000: ixff).

Elisabeth Schüssler Fiorenza skrev boken; *In Memory Of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*.

Boken är indelad i tre delar. Den första delen är en inledning där författaren presenterar syftet med boken. Hon skriver att hon inte ville skriva en akademisk bok om kvinnor i den tidiga kyrkan, utan i stället ville hon utforska problematiken hos kvinnors medverkan i den tidiga kristna kyrkan (Schüssler Fiorenza 1995:xiv). Boken strävar efter att betona kvinnors centrala roll och bidrag till historien och det sociala livet – likvärdigt med männens. Författaren medger att boken är avancerad i sin forskning, och även i sitt språkbruk. Boken har kritiserats för att vara alltför akademisk, för avancerad och för komplicerad. Kritiker menade att teologistudenter och lekmän skulle ha svårt att använda boken eller att i stort sett förstå den. Detta har dock flera invänt emot. Många som har kommit till författarens försvar har nämligen varit lekmän eller studenter. De är överens om att många termer har varit utanför deras kunskapsområde, men att de sökt definitioner av dessa och funnit förklaring (Schüssler Fiorenza 1995:xvi). Denna bok har alltså varit bidragande till det teologiska arbetet och utbildningen, men har också lästs av intresse.

Den första delen av bokens akademiska innehåll innefattar ett stycke som heter ”*seeing – naming – reconstituting*”. Den delen ger läsaren en grundläggande förståelse för olika feministiska perspektiv med en kritisk bild till kvinnors historia.

Den andra delen heter *women’s history as the history of the discipleship of equals*. Den ger en presentation av kvinnors roll i samhället kortfattat innan kristendomen och sedan utförligare i den tidiga kyrkan. Den sista och tredje delen heter ”*tracing the struggles: patriarchy and ministry*”. Denna avslutande del redogör patriarkatets påverkan på kvinnors roll i historien.

Författaren har även utvecklat definitionen av begreppet ”kvinna”. Hon problematiserar västvärldens moderna bestämning av begreppet och menar att det är begränsat. ”Kvinna” begränsas endast till kön i modern tid, medan författaren argumenterar att begreppet innebär en kategori av människor med lägre, social status. För att understödja sitt argument ger hon exempel på ”dam” kontra ”kvinna” i världens historia. En dam kunde vara en människa med makt, utbildning och högre status, medan en kvinna var en människa i samhällets lägre klasser (Schüssler Fiorenza 1995:xx).

Författaren ger exempel på hur kvinnor har skrivits om och glömts bort i historien. En av dessa exempel är hur kvinnors titlar kontra mäns titlar särskiljer sig. Ordet ”diakon” på grekiska har översatts olika beroende på kön. Män med titeln, exempelvis Paulus, har fått översättningar som ”tjänare”, ”missionär” och ”präst” eller ”pastor”. Kvinnors titel översätts helt enkelt till ”diakonissa”. Exegeter har applicerat nutidens uppfattning av kön och titel på dåtidens kyrka. Men en diakonissa var inte begränsad av sin kön, utan verkade för hela kyrkan under dess tidiga år (Schüssler Fiorenza 1995:170).

1.5 Material

Materialet i denna studie är främst av böcker, alltså sekundärlitteratur. Jag kommer också använda enstaka artiklar till mitt arbete. Litteraturen är jag till större del bekant med sedan tidigare då jag stött på majoriteten i tidigare kurser som har varit både kyrkohistoriska och feministiska.

Jag har även sökt efter relevanta böcker. Jag har försökt fokusera på att hitta böcker från 2000-talet, alternativt 1990-talet, om de är sekundära källor. Ett fåtal är tryckta på 1980-tal men min bedömning är att deras relevans är aktuell för valda ämnet.

Jag har valt att lägga fokus på skrifter om kvinnans liv i kloster och andra asketiska alternativ som en del av den kyrkliga traditionen. Detta val gjorde jag eftersom det går att spekulera kring att kvinnor fick en större plats i den organisatoriska strukturen i ett kloster som styrs av kvinnor. Samtidigt går det att spekulera kring hur pass stort inflytande manliga biskopar och påvar hade. Begin och anakoret är också aktuella alternativ till dessa möjligheter att själv styra över sitt andliga och fysiska liv.

1.6 Disposition

I uppsatsens inledning presenterar jag mina förkunskaper i ämnet, mitt intresse för valda tidsperioder samt syftet med undersökningen. Jag formulerar forskningsfrågor och förklarar min avgränsning. Jag presenterar aktuellt material och motiverar dess relevans.

I den andra delen presenterar jag teoretiska utgångspunkter samt begreppsdefinitioner.

I den tredje delen presenteras min metod för arbetet.

I den fjärde delen av uppsatsen presenteras bakgrund till varje tidsperiod, både dess kyrkligt traditionella bakgrund, men också samhällssystematisk bakgrund. Detta är för att läsaren ska få förståelse för den samtid som kvinnan befann sig i. Det handlar om politiska strukturer, generella uppfattningar och kyrkans församlingsliv. Även klostertraditionens bakgrund kommer att sammanfattas då det blir relevant för resultatet samt analysen. Det finns också en bakgrund till äktenskapet i kyrkan samt det romerska samhället.

I uppsatsens femte del går jag igenom mina resultat. Där ligger alltså fokus på kvinnans faktiska roll och plats i både kyrka och samhälle under utvalda tidsperioder. Här får läsaren ta del av kvinnor i den tidiga kyrkan, ökenmödrar, nunnor, anakoret och begin samt kvinnor i äktenskapet. Detta är för att utforska kvinnors olika möjligheter och sedan jämföra dem.

I den sjätte delen analyseras detta utifrån mina teoretiska utgångspunkter och sammanfattas i en slutsats.

I den sjunde och sista delen förs en empirisk diskussion, en teoretisk diskussion samt en metodisk diskussion, med en avslutande reflektion.

Avslutningsvis presenteras en sammanfattning samt en samlad litteraturlista.

2. Teori och begrepp

I denna del presenteras mina teoretiska utgångspunkter och relevanta begreppsdefinitioner. Syftet med begreppsdefinitioner är att läsaren ska få ett flöde i sin läsning och inte behöva avbryta för att söka information om begrepp.

2.1 Teoretiska utgångspunkter

2.1.1 Historiska teoretiska utgångspunkter

Historia är ett begrepp med många olika betydelser. Kortfattat kan man anse att historia handlar om en eller flera tidpunkter. Men dessa tidpunkter kan kategoriseras in i *dåtid*, *nutid* och *framtid*. Tidsuppfattning är en viktig del i historians identitet men står inte ensam som historia (Dahlgren & Florén 1996:37).

Kyrkofadern Augustinus menade att dessa tre kategoriseringar av tidpunkter är lämplig, men att det är *dåtid* som intresserar historiker (Dahlgren & Florén 1996:38). Rowan Williams presenterar en intressant tankegång: idén om att historia är grunden för den moral och spiritualitet som ger oss förutsättningarna att kunna dela jorden med främlingar (Williams 2005:10).

Människans roll är en viktig del av ämnets identitet. Hur människor agerar i situationer och tidpunkter är avgörande för historisk forskning. Historikern Marc Bloch skrev: "Historia är kunskapen om människan i det förflutna, inte det förflutna som sådant" (Dahlgren & Florén 1996:38).

För att studera människan i historien, den sociala varelsen i det förflutna, ser man till spår i de kulturer människan lämnat bakom sig. På så vis skulle man kunna se historia som en empirisk vetenskap. Men dessa spår använder sig historiker av för att foga in i sammanhang och ge en viss betydelse eller resultat. Därför är historia även en konstruerande och argumenterande vetenskap (Dahlgren & Florén 1996:68).

Vad är historia? Rowan Williams tar sig an frågeställningen i sin bok "*Why study the past?*". Han påpekar bristfälligheten i att observera det förflutna genom nutida perspektiv. Williams menar nämligen att det skadar objektiviteten i forskningen när man har felplacerad övertygelse i antaganden. Han hävdar även att en del av forskningsprocessen är att erkänna historisk förändring likväl som historisk kontinuitet (Williams 2005:88).

Williams fortsätter sin bok med att poängtera betydelsen av historiska kontexter. När man läser exempelvis en författares verk befinner man sig på främmande territorium med helt andra sociala normer och struktur. För att förstå verket måste man förstå dess samtid (Williams 2005:89).

Williams skriver att det är en speciell uppgift att söka i kristen historia om man själv är kristen forskare. Man måste förstå kristendomen i det förflutna och förstå hur kyrkan har skapat de förändringar man lever i (Williams 2005:96).

Williams beskriver också hur historieforskning förändrats över tiden. Den äldre generationens forskare, främst anglikaner, hänvisar till den tidiga kyrkan som "odelad" eller "fullständig". Den yngre generationen har därför fått anledning att höja på ögonbrynen, hävdar Williams. Inre stridigheter och spänningar var vanliga i den tidiga kyrkan. Men däremot, menar

Williams, var den tidiga kyrkan aktivt bekymrad över sin enighet. Kyrkan var överens om vikten av både judisk och kristen kanon (gamla testamentet kontra nya testamentet) och hur de förhöll sig till varandra. Trots denna överenskommelse särskilde sig församlingarna mycket åt i synen på exempelvis sakrament. Huruvida omdop skulle förekomma var en pågående debatt där det var tydligt att församlingar hade olika ställningstagande (Williams 2005:51).

Williams ger även en kortare överblick hur samhället i romarriket såg ut när den tidigare kyrkan etablerades. Samhället var mångkulturellt och mångreligiöst. Tanken på *en enda* religion och tro var främmande och långt ifrån verkligheten. Judendomen var regelns undantag, men baserades mer på etnicitet och social identitet. Det var även få i romarriket som erkände judendomen. Judarna var så pass separerade och slutna från övriga samhället att de inte kunde ses som ett hot mot den romerska kulturen. Dessutom sågs inte judendomen som en etablerade religion utan mycket mer som en folktillhörighet. Williams beskriver de tidiga kristna som en ny typ av religion. Ett folk som använde sitt eget språk och hävdade territoriell identitet. Lojaliteten låg i en annan stad än den de vistades i. Kristna själva såg sig om utomstående i kejsardömet (Williams 2005:33f).

Williams påpekar även att protestantisk historieskrivning tidigare har vinklat den tidiga kyrkans historia. Detta för att underminera den katolska kyrkans förflutna. Mycket av den tidiga kyrkans historia hade både redigerats och fallit i glömska. Men med det sagt hävdar han att även katolska historiker gjort sig skyldiga till att manipulera historieskrivning. Williams skriver:” there is no hidden alternative history” (Williams 2005:20).

2.1.2 Feministiska teoretiska utgångspunkter

Clare Dury menar att inställningar till kvinnors olika positioner i den kristna traditionen påverkas utifrån vilken eller vilka bibeltexter man ser till. Dury menar dock att det sällan har funnits en enda inställning som varit den generella accepterade attityden för kvinnors position i kyrkan. Dury uppger också bibeltolkningar har förändrats över tiden och påverkats av den sociala, kulturella och politiska samtiden. Hon poängterar dock att det självfallet finns bibelläsare som endast ser bibeln som auktoritet utan att ta hänsyn till dess historiska samtid som egentligen skulle kunna upplevas som främmande idag (Holm & Bowker 1994:30, 31).

Dury menar också att man visserligen bör se till bibeln som den primära källan för kvinnors roll, men att man även bör se till de inflytelserika texterna under de första 500 åren i kyrkans historia. Detta eftersom texterna som skrevs av kyrkofäder formade grunden till attityden för kyrkans inställning till kvinnor under nästan 2000 år (Holm & Bowker 1994:31, 32).

Vidare skriver Dury att skapelseberättelsen i Genesis 2:24 har använts från och med Paulus tid i två olika tolkningsriktningar. Den första tolkningen av Genesis används för att argumentera för en naturlig hierarki i skapelsen där mannen är överordnad kvinnan. Paulus själv använder sig av texten för att i 1 Korinterbrevet 11:8-9 argumentera för en gudomlig hierarki där kvinnor är underordnade. Feministiska kristna har ställt sig emot detta argument. Det andra tolkningsalternativet av Genesis är att den framhäver kvinnor som ondskefulla

fresterskor. Man menar alltså att det var kvinnan, i detta fall Eva, som lurade mannen, i detta fall Adam, att vända sig bort från Gud och överlämna sig till lusten. Det skulle alltså vara Eva som presenterade Adam för sin egen sexualitet och sitt eget begär. Straffet blev då att alla kvinnor skulle lida i barnafödelse men ändå åtrå sin make (Holm & Bowker 1994:34).

Dury menar att det går att läsa i Markusevangeliet 10:6-9 samt Matteusevangeliet 19:5-6 hur Jesus själv använde sig av båda dessa tolkningsalternativ för att presentera sin egen radikala syn på skilsmässa (Holm & Bowker 1994:34, 35).

Vidare hävdar Dury att denna naturliga hierarki som ställde mannen över kvinnan inte var ny i samhället och därför inte särskilt svårt att applicera i den tidiga kristendomen. I en sekulär kontext hävdade Aristoteles att det manliga "fröet" formar människokroppen. En lyckad graviditet skulle därför resultera i att en pojke föddes. Skulle fostret av någon anledning bli missformad eller missbildas skulle graviditeten resultera i att en flicka föddes. Kyrkan använde sig av Aristoteles texter i flera århundranden (Holm & Bowker 1994:35).

Pamela Dickey Young menar att teologer länge har utformat kristen teologi utifrån kristen tradition. Hon uppger att Elaine Pagels hävdar att anledningen till att flera gnostiska texter fick en kättersk stämpel av den tidiga kyrkan var för att de framhävde kvinnans primära roll. Young påvisar också att Eleonor McLaughlin gör en viktig skillnad på kvinnor som gått till historien i kristendomen. Oftast är det kvinnor som är helgon. McLaughlin har undersökt vanliga kvinnors religiösa liv, inte kvinnor som uppnått exempelvis martyrskap genom att besitta de egenskaper eller begått sådana handlingar som skulle ha benämnts som manliga (Young 2000:72).

Young skriver också, det hon menar är, många feministiska teologers rädslor i sitt forskande; nämligen att fastna i den patriarkala traditionen. När man forskar kring kvinnors plats i kyrkans historia ser man intrånget den patriarkala strukturen gör i den tidiga kyrkans tradition. Därför kan man se att kvinnors plats i kyrkans tradition utgår ifrån den patriarkala normen (Young 2000:90).

Lynn Huffer skrev 2013 ur ett feministiskt, etiskt perspektiv. Där menar hon kvinnlig identitet (eller genus) ofta har varit kopplat till en viss typ av omhändertagande. Det kan vara omhändertagande av hem, familj eller annat. Huffer menar att man snarare kan se till klasskillnader, än genusskillnader. Detta eftersom kvinnor i högre klasser har haft större möjligheter, vilket har lett till en form av utnyttjande av kvinnor i lägre samhällsklasser. Den kvinnliga frigörelsen som endast eller oftast var möjlig för kvinnor i högre klasser kan alltså ha bidragit till samhällsklyftor (Huffer 2013:146).

2.2 Begreppsdefinitioner

Genus: I denna uppsats är genusbegreppet kopplat till de egenskaper som sociala strukturer kategoriserar som manliga eller kvinnliga. Dessa strukturer kan variera mellan olika tidsepoker.

Hellenism: En kultur i antika Grekland som dyrkade gudarna i grekisk mytologi.

Kön: I denna uppsats är ”kön” direkt kopplat till biologiskt kön. I min undersökning av valda tidsepoker har jag inte funnit fler kön än det manliga och det kvinnliga. Därför är det endast dessa två som kommer behandlas i uppsatsen. Med detta sagt påstår uppsatsen inte att det inte skulle funnits flera alternativt, utan snarare att materialet har saknat detta.

Jesusrörelsen: Ett namn för den tidigaste kyrkan som ännu inte hunnit etablera sig, när medlemsantalet var färre.

Kall: en kallelse av Gud till en viss typ av liv, möjligen i församling eller kloster. Kan komma inifrån eller utifrån. Beskrivs ofta som ”ett högre kall”, alltså någonting som går före den mänskliga viljan.

Asket: En person som lever mycket enkelt, med sträng disciplin och som genom andliga övningar försöker uppnå fullkomlighet.

3. Metod

Denna uppsats är en kvalitativ uppsats. Kvalitativ forskning är inte lika begränsat av riktlinjer som påvisar hur man bör presenterar och använder sin data (Bryman 2018:486).

Men kvalitativ forskning kräver att författaren påvisar en god tolkningsförmåga då författaren måste förlita sig på forskning och resultat som redan är utförda och analyserade (Bryman 2018:487).

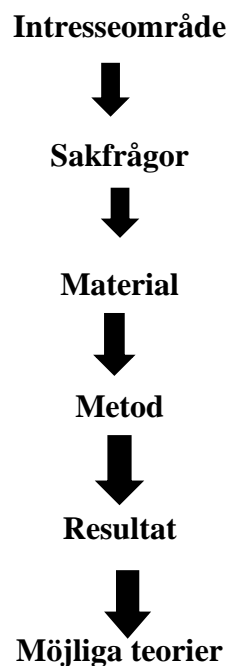
En kvalitativ forskning bygger på publicerad litteratur och forskning som sedan appliceras i uppsatsen utifrån författarens tolkningsförmåga, medan en kvantitativ forskning ger författaren möjlighet att utföra egna statistiska undersökningar och enkäter för att sedan påvisa ett lämpligt resultat (Bryman 2018:487).

För att det ska vara möjligt att studera viktiga aspekter av människor relationer, identiteter och föreställningar måste texter analyseras (Ahrne & Svensson 2015:158).

Material kan tolkas på olika sätt av olika författare. Trovärdig tolkning bör vara relevant för projektet och de teoretiska utgångspunkterna (Ahrne & Svensson 2015:211).

Denna uppsats har en induktiv ansats. Det innebär att empirin är mer eller mindre given sedan början. Teorin blir mer generell i sin tillämpning. Man vill som forskare alltså att teorin ska få en lämplig relation till det redan bestämda empiriska arbetet. Detta är vanligt i historisk forskning, då materialet är det som finns tillgängligt medan teorierna går att applicera i efterhand. Detta är alltså tvärtemot vad en deduktiv ansats skulle innebära. Där ser man först till intressefråga, sedan till teori, efter det material och sedan metod för att avsluta med resultat (Gustavsson & Svanström 2018:14).

Den induktiva ansatsen i vetenskapligt arbete ser ut som följande figur (Gustavsson & Svanström 2018:19):

För att kunna uppnå god resultatvaliditet bör två kriterier uppfyllas. För det första måste reliabiliteten vara hög. I praktiken innebär hög reliabilitet en avsaknad av osystematiska fel. Exempel på sådana fel är bristande datainsamling eller slarvfel. Skrivfel eller missförstånd kan också vara exempel på osystematiska fel. För det andra krävs en god begreppsvaliditet. En god begreppsvaliditet är att det saknas systematiska fel. Om materialet man använder sig av är felaktigt eller bristande kommer slutsatsen spegla detta, oavsett hur man försöker styra sitt arbete. Reliabilitetstester är vanligare genomförda än validitetstester, vilket är anmärkningsvärt då bristande validitet är allvarligare än bristande reliabilitet. Bristande validitet innebär att man kontinuerligt mäter en felaktig verklighet (Esaiasson 2007:63f).

Detta är en fallstudie, vilket betyder att det riskeras saknas en bredd i studien. Författarens egna åsikter kan, oftast omedvetet, få utrymme. Detta beror på att studien bygger på kvalitativa data. Om egna åsikter får utrymme i studien kan detta ha en negativ påverkan på studiens resultat. Det finns också risk för en generalisering i en fallstudie då det finns en mindre mängd data som också kan påverka studiens resultat. Medvetenhet om dessa ”fallgropar” kan vara avgörande för resultatet (Yin 2007:145ff).

4. Bakgrund

I denna sammanfattas en generalisering av vardagslivet i samhälle och kyrka under de valda tidsperioderna. Eftersom kvinnans roll kommer presenteras i nästa del, undviks just kvinnan i denna del. I stället ligger fokus på samhällssystem och generella uppfattningar som var vanliga för sin tid, för att läsaren ska få en övergripande förståelse för samhällsstrukturen under valda tidsperioder.

4.1. Den tidiga kyrkan

Den tidiga kyrkan brukar ofta beskrivas som en ”karismatisk kyrka”. Det innebär att den saknade strukturella regler och förhållningssätt. En tydlig organisation fanns alltså inte. Man trodde att Jesu återkomst skulle ske vid vilket ögonblick som helst, och därför fanns det inte regler som senare skulle träda i kraft och exkludera en viss typ av mänsklig kategori. Det var först senare, när Jesu återkomst inte skedde efter förväntan, man ansåg att det var dags att forma en tydlig struktur och organisation i kyrkan (Anderson & Young 2010:163).

Jesu person och verk stod i fokus för den tidiga kyrkan och en bit in på medeltiden. Detta fokus på Jesus grundade sig i kyrkans behov att särskiljas från judendomen och skapa en egen identitet (Kärkkäinen 2016:39, 41).

Den största kristologiska frågan som behandlades under de första 500 åren i kyrkans historia var Jesu natur. Detta tog sig uttryck bland annat i den arianska striden som skedde under 300-talet. Arius, en uppskattad präst i kyrkan, var en av flera som förhöll sig till treenighetsläran men gjorde detta på ett mer kontroversiellt sätt. Arius hävdade att Sonen (alltså Jesus) inte var gudomlig, utan endast av himmelskt väsen. Det fanns alltså en tid när Sonen inte fanns till, eftersom han var skapad. Detta går att jämföra med Adam, den förste människan. Tidigare hade Origenes hävdade att Fadern var överordnad Sonen och att det alltså skulle finnas en hierarki i treenigheten. Dessa spekulationer var endast möjliga eftersom det saknades en officiell stadga om den ”rätta” kristologiska läran. Efter det första kyrkomötet i Nicea så bannlystes Arius på grund av sina kristologiska tankar. Där enades man också om den niceanska trosbekännelsen. Under detta kyrkomöte bestämdes det att det inte fanns en tid då Sonen inte existerade. När Arius dog fortsatte andra biskopar med liknande tankar att föra hans kristologi vidare. Andra biskopar med en annan typ av kristologi gav sig in i striden, exempelvis Athanasios. Han hade varit med på det första kyrkomötet i Nicea och hävdade bestämt att; ”Sonen är av samma väsen som Fadern och därför Gud själv”, alltså homoousios. Han var en av Arius största motståndare och förhöll sig till den niceanska trosbekännelsen i flera av sina teologiska texter. Gregorios av Nazianzos var med på samma kyrkomöte där han, likt Athanasios, blev en av Arius motståndare. Han betonade i sin kristologi gåtfullheten hos Gud som befinner sig bortom människans fattningsförmåga (Hill 2008, 80f).

Gudstjänsten hölls till en början i medlemmars hem, som en husförsamling. Där delade man nattvarden och utförde dop. Prästämbetet som existerar i modern tid fanns inte på samma sätt i den tidiga kyrkan. Man menade också att Jesu återkomst var en realitet och inte en förhoppning. Man förberedde alltså medlemmar i Jesurörelsen för Kristi återkomst. Vissa kristna församlingar vilade fortfarande på judiska grunder, medan andra hade medlemmar från en grekisk eller romersk bakgrund som präglade församlingslivet (Swan 2007:9f).

Man kan räkna med att varje husförsamling hade ca 40 medlemmar (Mitternacht & Runesson 2006:346).

Precis som Williams skriver var samhället både mångkulturellt och mångreligiöst. Tanken på *en enda* religion och tro var okänt. Judendomen var regelns undantag, men baserades mer på etnicitet och social identitet. Han beskriver de tidiga kristna som en ny typ av religion. Ett folk som använde sitt eget språk och hävdade territoriell identitet. Lojaliteten låg i en annan stad än den de vistades i. Kristna själva såg sig om utomstående i kejsardömet (Williams 2005:33f).

4.1.1 Samhällsstrukturen i den tidiga kyrkan

I det grekisk-romerska samhället kunde man göra följande grupperingar av befolkningen: fria män, kvinnor, frigivna slavar (både kvinnliga och manliga) samt slavar (även här både manliga och kvinnliga). Endast män hade ett reellt och en direkt påverkan på samhället, så länge de var fria och på så sätt också medborgare. En fri kvinna hade lika lite inflytande som en manlig slav.

Däremot kunde kvinnor indirekt påverka samhället genom att delta i att sprida konspirationer och påverka beslut i krigsföring. Detta var dock kvinnor i det högsta samhällsklasserna som oftast var gifta med inflytelserika män eller mödrar till exempelvis kejsare.

Kvinnor kunde även påverka samhället på en annan nivå, nämligen genom välgörenhet och som mecenater. Detta var vanligt för välbärgade kvinnor, och inte bara för den absoluta eliten, och deras civilstånd var inte lika avgörande (Mitternacht & Runesson 2006:138).

Mycket tyder på att det grekisk-romerska samhället var accepterande för pluralitet. Mångfalden av föreningar och kulter är exempel på detta. Men denna tolerans var inte villkorlös. Imperiets intressen, lag och ordning skulle alltid sättas först, och ingenting fick utmana detta. Kristendomen angås utmana imperiets ordning i sin bekännelse av Jesu Kristi som frälsare och Gud, titlar som tillföll kejsaren och därför kunde uppfattas som kränkande. Men det är högst tveksamt att de tidigaste kristna på allvar provocerade reaktioner från myndigheterna. I stället är det mer troligt att de kristna från början kämpade med sociala svårigheter. Icke-judiska kristna led förmodligen av en social hemlöshet då judisk-kristna ofta kunde erkänna Jesus som Messias men samtidigt stanna kvar i synagogans gemenskap. Judarna hade även andra typer av privilegier i det grekisk-romerska samhället, exempelvis genom att slippa militärtjänst och kejsarkult (Mitternacht & Runesson 2006:347).

De tidiga kristna kämpade mycket mot sina hormoner. Till exempel avråddes man som kristen att besöka offentliga badhus då det var rent av olämpligt att se andra nakna kroppar. I badhusen var det inte ovanligt att både män och kvinnor badade tillsammans och man menade att dessa bad uppmuntrade en sexuell passion (Swan 2007:14).

4.2 Församling i högmedeltiden och senmedeltiden

Under medeltidens ansåg man att samhällshierarkin speglade den gudomliga hierarki och det var den man strävade att efterlikna. Gud blev i folkets ögon en feodalkung. Kyrkan som var en del av samhället var också en naturlig del av dess hierarki. Kyrkan kunde äga och arrendera ut marker som blev en inkomstkälla. Biskopar kunde vara godsägare och samhällets feodalherrar kunde dela ut kyrkliga ämbeten på samma sätt som de kunde arrendera ut marker (Hill 2007:184).

I medeltidens kyrka fanns inget utrymme för ”villolärer”, någonting som befarades uppstå i den moderna tanken om att människor att rätt att tro på vad de än ville. Dessa villolärer hotade välbefinnandet hos människors själar enligt kyrkan (Hill 2007:210).

Ett sätt att undvika villolärer var att kräva ett officiellt tillstånd av kyrkan för alla som ville predika öppet (Hill 2007:211).

År 1215 utfärdades en förpliktelse av kyrkan som tillät församlingsprästen att själv utvärdera och testa medlemmarnas moral samt teologiska kunskap. En annan förordning var folkets egen katekes som hette ”Lay Folks Catechism” och utfärdades av ärkebiskop Thoresby. Syftet var att uppmuntra lekmän att ansvara för sitt eget religiösa välbefinnande och lärande (Duffy 2005:53f).

Bikten var central i medeltidens kyrka och användes som ett verktyg i andlig vägledning. Bikt minst en gång om året var en norm, men fromma lekmän kunde uppsöka denna andliga vägledning mer regelbundet. I biktbåset väntade ett möte med en andlig vägledare likväl som en själasörjare (Duffy 2005:60).

4.2.1 Klostertraditionen

Kloster växte fram som en konsekvens av romerska förföljelser av kristna. Men även ur en djup längtan efter mening, och martyrskap gav kristna en passion att söka sig till en andlig resa. När förföljelserna upphörde fanns inte en möjlighet att uppnå martyrskap längre. Därför fanns det en vilja att leva i bön och fasta samt avhållsamhet som en typ av pågående martyrskap. Man ville helt enkelt leva som Jesus och då var det enklare att leva i gemenskap med andra som hade samma längtan. Man kunde till exempel hyra hus eller rum hos de rika i samhället och på vis växte små klosterliknande gemenskaper fram. Klostertraditionen skapades alltså först i kristna hem (Swan 2007: 11, 12).

Klostergemenskap fanns både i storstäder, i byar och i öknen. I de stora städerna var det ofta kristna medel- och överklass som höll till, medan ökenasketer oftast bestod av utbildade jordbrukare. Dock lockades man som klostergemenskap ut mot den ensliga öknen, där ett liv i stillsamhet, tysthet och bön verkade enklare. Därför var det ovanligt med urbana och läskunniga asketer. Klosterlivets popularitet ökade i takt med kyrkans etablering i samhället (Swan 2007:12, 13).

Redan i slutet på 300-talet hade klostertraditionen fått fäste i Västeuropa. Dragningskraften hos kloster var stark och medlemsantal vid ett kloster hävdas varit 4000 personer, även om denna uppskattning misstänks vara något överdriven (Hill 2007:164-165).

Under deras första århundrade fanns många regler att förhålla sig till. Så småningom byttes dessa regler ut till en handfull regler där den viktigaste var Benedictus regel. Denna regel satte tonen för kloster under 800-talet och blev normer. För samhället blev kloster en plast för bön och platsen där klostren stod ansågs vara helgade. Kloster ansågs också vara lärdomscenter och där kunde man eftersöka präster med specialkunskaper inom teologi (Hill 2007:165).

Abbotar lämnade sitt ämbete i arv, trots att de förväntades leva både i celibat och som ogift. Detta ändrades dock av Cluny under 1000-talet (Hill 2007:185).

4.2.2 Samhällsstrukturen och den ”mörka medeltiden”

Under 1000-talet räknades majoriteten av Europa som kristna och europeisk livsstandard hade ökat markant (Hill 2007:182).

I medeltida Europa fanns en ny samhällsordning som heter feodalsystem och detta system byggde på en tydlig hierarki där bönder stod lägst och kungen styrde. Detta system uppstod på grund av brist på ett etablerat och mäktigt centralstyre. Sammanfattat kan man säga att feodalsystem innebar att kungen i landet ägde alla markområden men arrenderade dessa till lokala hertigar. Hertigarna i sin tur hyrde ut markerna till adelsmän och sedan fortsatte det tills bönder i sin tur kunde hyra marken de brukade. Adelsmännen hade en skyldighet genom sitt kontrakt att dra ut i krig på kungens begäran. Den allmänna uppfattningen i modern tid är att bönder under medeltiden led i misär, men detta är långt från sanningen. Bönder under medeltiden hade fler lediga dagar än man har i modern tid. Detta eftersom om man festade på fastedagar eller fastade på festdagar var båda likvärdiga synder (Hill 2007:182-183).

Feodalsystemet fungerar bra i praktiken och fler samhällen tog systemet i bruk. Länderna i Västeuropa utvecklade en nationalkänsla. Jordbruket gav en god avkastning som höll sig i flera århundraden. Arkeologiska upptäckter visar att människor under denna tid både var starkare och friskare än sina ättlingar under 1500-talet. Levnadsstandarden nådde nya toppar under medeltiden och Europas befolkning ökade med 23 miljoner människor mellan 1000-talet och 1300-talet (Hill 2007:183).

Larissa Taylor menade att manliga predikanter i medeltidens kyrka ofta lyfter kvinnan som jämställd mannen i sina predikningar. Det fanns predikanter som försvarade kvinnans rättighet att förkunna trots att ett förbud för fanns utfärdat av kyrkan. Predikanten Michele Menot hävdade att det gick fyra kvinnor för varje man som lyssnade på hans predikan. Det fanns alltså en tanke om att kvinnor tog själva plats i kyrkliga sammanhang (Ranft 2000:196). Det fanns diskussioner kring kvinnors centrala roll i Bibeln. Det fanns de som menade att syndafallet var helt och hållet Evas fel, då Adams enda synd var att han följde sin hustru när han borde följt Gud. Däremot menade andra att det fanns en dualism hos kvinnor. Predikanten San Bernardino sade att det visserligen var sant att kvinnan var orsaken till människans fall, men påminde samtidigt om att genom Jungfru Maria var kvinnan mänsklighetens räddning. Han sade också:”... women was the beginning of all good” (Ranft 2000:197).

Dante Alighieris bok *Den gudomliga komedin* kritiserade bilden av kvinnor som mäns spegelbild, och menade i stället att kvinnor är egna individer; varelser med ansvar för sina egna beslut (Ranft 2000:205).

4.3 Äktenskapets bakgrund

I Romarriket, där den tidiga kristendomen skulle komma att formas, fanns ett stort behov av barnafödelse – främst för att ersätta de liv som gått förlorade i krig. Tillsammans med det faktum att den förväntade livslängden var mycket kort, fanns det en norm att gifta sig tidigt. Även så tidigt som vid 14 års ålder (Holm & Bowker 1994:41).

Kristendomen instiftade inte äktenskapet, utan snarare inkluderade kyrkan äktenskapet i sin konfession. Många tidiga kristna var redan gifta när de trädde in i medlemskapet och det enda

som faktiskt ändrades var kontentan av äktenskapslöftena. Man menade att evangelierna gav bra råd till hur dessa äktenskap skulle fungera i praktiken och man förväntade sig att medlemmar förhöll sig till den praktiken. Kyrkan accepterade dock äktenskapets juridiska mening, och därmed den sekulära innebörden. Men äktenskapets ritual anammandes inte av den tidiga kyrkan, utan kristna bröllop var lika deras hedniska grannars bröllop. Senare skulle kristna kyrkans äktenskapslagar komma att motsätta sig Romarrikets lagar, exempelvis lagar för äktenskapsbrott. Då förväntades medlemmarna i första hand följa kyrkans äktenskapsregler (Reynolds 2001:121).

5. Resultat

Här presenteras kvinnans faktiska plats i både kyrka och äktenskapet under de valda tidsperioderna.

5.1 Kvinnan i den tidiga kyrkan

Kvinnor hade en ganska central roll i den tidiga kyrkan, även i ledarroller. Många av alla konvertiter var kvinnor och Henry Chadwick noterade att det var fruar i de högre klasserna som gärna konverterade och bjöd in kristendomen i hemmet. Adolf von Harnack instämmer i detta och menar att i de högre klasserna var det en tydlig majoritet av kristna kvinnor. Detta bekräftar av statistik i den högre klassen i Rom under åren 283-423 där 50% av män var kristna och 85% av kvinnor var kristna (Stark 2011:121).

Den tidiga kyrkan höll sin gudstjänstgemenskap ofta i hemmen – alltså i kvinnans domän. Kvinnor översåg ofta brödsbrytelsen under nattvarden då det var en självklar ”kvinnlig” syssla i hushållet att överse maten. Detta var någonting männen både accepterade och respekterade. Kvinnor var även lika involverade i missionen som män. Förberedandet för Kristi återkomst krävde alla medlemmars engagemang – oavsett kön. Tanken om en viss jämställdhet mellan kvinnor och män i den tidiga kyrkan var ett ideal som man inte alltid lyckades leva upp till (Swan 2007:9, 10). I Paulus text till Korinth kan man utläsa att tre av de fyra hushållsförsamlingar som nämns styrdes av kvinnor. Där var det inte ovanligt att kvinnor både ägde och styrde större hus (Mitternacht & Runesson 2006:346).

Kvinnor hade, som tidigare nämnt, olika typer av ledarroller i den tidiga kyrkan. På antika gravstenar går det att läsa hur kvinnor blivit tilldelade titlar som diakoner, presbyter och hedersvärd biskop (Swan 2007:10).

När samhällsstrukturen förändrades och församlingar fick påtryckningar om att gå i linje med samhället och därför frånta kvinnor deras ledande uppdrag, kan man se att många församlingar ändå under en tid fortsatte att vara öppna och accepterande. Kvinnor kunde predika och undervisa samt leva asketiska liv. Biskopar hade delade uppfattningar. Medan vissa stöttade kvinnornas röster i kyrkan, ville andra minimera och förminska dem (Swan 2011: 11). Manliga företrädare i församlingen blev med tiden alltmer obekväma vid tanken på kvinnligt ledarskap och offentliga uppdrag (Swan 2007:13).

Precis som män blev kristna kvinnor förföljda för sin tro. Flera av dem blev martyrer (Young 2004:173).

En kalkmålning från åtminstone tidigt 200-tal, om än inte tidigare, visar sju kvinnor vid ett bord där de delar en måltid bestående av fisk och vin. En av kvinnorna uppvisar en eukaristisk gest, som man genom slutledningsförmåga kan anta innebär att kvinnorna delar en tidig variant av nattvarden tillsammans – utan män. Därför bör åtminstone en av kvinnorna vara i en kyrklig position som ger henne möjlighet att leda nattvardsfirande. Detta är tecken på att kvinnor kunde inneha ett liturgiskt ledarskap (Young 2004:173).

En av de första kvinnorna som omnämns i den tidiga kristendomen var aposteln Junia. Men oftast omnämns hon som aposteln Junias, i manlig form. Hon försvann från den kvinnliga historien under medeltiden då en av påvarna ändrade hennes namn till dess manliga form i texter (Muir 2019:3).

En text som hänvisar till kvinnor som diakoner skrevs av Palladius av Galatia ca år 410. I texten får läsaren följa ett samtal mellan en diakon och en biskop. De talar om en diakon vid namn Olympias. Diakonen vill veta hur och om biskopen känner Olympias. Men biskopen vill att diakonen är mer specifik, det fanns många vid det namnet. Diakonen förklarar att det är diakonen av Konstantinopel och biskopen vet nu vem de talar om. Diakonen undrar vad för slags person *hon* är. Biskopen svarar: ”säg inte hon. Genom kunskapen, tålmodet och visdomen är personen en man, oavsett sin kroppsliga gestalt” (Muir 2019:18). Det fanns alltså en uppfattning i den tidiga kyrkan att kvinnlig och manligt inte gestaltades i kropp utan i sinne.

5.1.1 Ökenmödrar

Ökenmödrar var ett asketiskt liv i kloster för kvinnor. Som tidigare nämnt minskade kvinnans makt i församling i samma takt som kyrkan växte i samhället. Därför blev klostertraditionen och ett asketiskt liv ett sätt att återupprätta den makt man tidigare förlorat. Kvinnor fick en chans att styra över sin egen domän återigen. Det var också ett sätt att bryta med sitt tidigare liv och skapa nya förutsättningar (Swan 2007:13).

När kvinnor gick med i kloster valde man oftast att skyla sitt hår med en huvudduk samt klä sig i mer lössittande och manliga kläder. Syftet var att inte visa sin sexualitet, likväl som att avskräcka rånare eller andra som kunde tänkas hota kvinnorna. När det dock var dags att avlägga sina klosterlöften så klipptes håret oftast av (Swan 2007:14).

Relationen mellan en novis (alltså en sökande asket) och en amma eller abba var likt ett fadderskap. Ammorna och abborna var erfarna och fungerade som andliga vägledare eller andliga guider. Novisen flyttade in till sin vägledare, oftast till deras hem eller ökencell och det beskrivs att ett djupt andligt band utvecklades mellan de två under denna tid. Novisen gjorde som amman gjorde och lärde sig allt om ett asketiskt liv från sin amma. Ärlighet och öppenhet mellan de båda kvinnorna var självklar. Novisen behövde vara öppen med sin kamp att utmanas i asketiskt liv och amman behövde vara ärlig om sina egna mänskliga brister för att enklast föregå med gott exempel (Swan 2007:14, 15).

Levde man i ökenkloster innebar det ett liv i tystnad och ett liv i fattigdom. Ökenmödrarna var endast tillåtna att äga en sovatta, några lerkäl, kläderna på kroppen, ett lammskinn, en matta, en behållare för olja och vatten samt en lampa. Maten bestod av vegetarisk kost om det inte var lämpligare att fasta och sömnen prioriterades inte. Att sova för länge kunde störa tiden man lade på bön. En del av det asketiska livet var därför att sova så lite som möjligt. Sin tid ägnade man åt studier, bön och tystnad. Mässa firades oftast bara på söndagar, men kunde förekomma mer sällan. Vissa ökennunnor valde ett liv i isolering som innebar att det kunde gå år utan att de tog emot nattvarden. Tystnaden, isolering och ensamheten var ett sätt att nå enhet med Gud. Andra tog fastan på största allvar för att nå enhet med Gud, vilket kunde leda till anorexi. Några svalt ihjäl (Swan 2007:15, 16, 26).

Böcker var en ägodel nästan alla asketer besatt. Sekulära texter likväl som heliga texter var högst aktuella. Tillägg nedtecknades oftast på koptiska. Böckerna förvarades ofta i kyrkor nära klostren och de allra flesta klosterasketer hade tillgång till dessa (Swan 2007:16).

Trots att ökenasketer befann sig geografiskt långt ifrån städer och människor, sökte sig ofta lekmän och lekvinnor till klostren för andlig vägledning. Nunnor och munkar uppmuntrades av biskopar att delta i djupa teologiska diskussioner med lekmän (Swan 2007:17).

Ensamhet var någonting eftersträvansvärt, men ökenasketerna kännetecknades bland annat för sin stora gästfrihet. Tog man emot gäster, tog man emot Jesu Kristi själv. Det var även fullt tillåtet att bryta sin fasta för att kunna dela en måltid med gäster eller lämna tystnaden för att kunna ingå i ett teologiskt samtal med en gäst (Swan 2007:28).

De skrifter som finns kvar som beskriver ammorna ger en bild av kärleksfulla, generösa, färgstarka, hängivna, medvetna och modiga kvinnor. De lät inte kulturella normer störa deras hängivenhet och arbete för sitt kall. Genom att ge sig ut till öken och hänge sig till livet som amma bröt dem ofta mot samhällets förväntningar, och kanske även mot den egna släktens förväntningar. De hade också ett rykte om sig att vara visdomslärare och ge radikala tolkningar av evangeliets budskap (Swan 2007:21).

Ökenasketerna sades också vara empatiska och ödmjuka kvinnor. Den inre processen som bestod av att skala av falska illusioner av sin egen mänsklighet och komma till en fördjupad självinsikt gav ökenmödrarna insikt om människans konstanta väg till mognad. Detta innebar att de inte var dömande eller kritiska när lekmän sökte hjälp eller råd. De menade att om man mötte sin egen svaghet med mod skulle man kunna möta andras svagheter med medkänsla. På det sättet ser man mänskligheten genom Kristus ögon (Swan 2007:28, 29).

Målet för varje ökenasket var apatheia. Apatheia var ett tillstånd man uppnådde genom en renande process som bestod av asketiska övningar. Tillståndet beskrevs som en likgiltighet eller som ett tillstånd av bekymmerslöshet eller sinnesro. Den inre kampen mot begär upphörde att existera. Det blir en rening av själ likväl som hjärta (Swan 2007:27).

5.1.2 Kvinnan i äktenskapet i den tidiga kyrka

Under 200-talet särskilde det sig tydligt vilka förutsättningar kvinnor hade beroende på religion och etnicitet. Kristna kvinnors samhällsposition var avsevärt bättre än judiska kvinnor och hedniska kvinnor. Hellenistiska kvinnor och romerska kvinnors liv skiljde sig också åt. Även om både hellenistiska kvinnor och romerska kvinnor styrdes av män, levde hellenistiska kvinnor ett mer segregerad liv där de även nekades tillträde till vissa rum i deras eget hem. Detta var tydligast i de högre klasserna (Stark 2011:122)

Varken romerska eller hellenistiska kvinnor fick vara med i beslutet om sin blivande make. Många äktenskap arrangerades när kvinnorna endast var flickor och männen var betydligt äldre. Kvinnor kunde inte heller ansöka om skilsmässa, till skillnad från maken. Kvinnans manliga släktingar kunde dock söka skilsmässa åt henne, vare sig hon ville eller inte. Männen hade dock envälde i äktenskapet och kunde tvinga kvinnor till abort. Skillnaden var att romerska män inte lagligt kunde mörda sina fruar, medan hellenistiska män inte begränsades lika strängt juridiskt. Denna kvinnosyn kan vara en orsak till att kristendomen var starkt tilltalande för hellenistiska kvinnor (Stark 2011:123).

I romersk-grekisk kultur ansågs kvinnan vara mannens ägodel. Därför blev hennes beteende en direkt reflektion på maken som person. Makens heder var direkt kopplad till hustruns uppförande i sociala situationer. Hur omfattande denna uppfattning var och dess konsekvenser

är svårt att generalisera. Man kan uppskatta att det skiljer sig åt i samhällsklasserna och geografiskt-kulturellt. Dessutom är de texterna som finns idag angående ämnet skrivna av dåtidens män och därför kan man också anta att de männen lät sina egna erfarenheter och åsikter speglas i texterna (Mitternacht & Runesson 2006:140).

Judiska kvinnor förväntades hålla sin plats i hushållet och inte blanda sig in i saker utanför hushållssysslorna. Men det kunde variera mellan olika judiska samhällen inom diasporan. Judiska kvinnor förväntades äktas unga, möjligen under puberteten, med den make som fadern valde. Flickor som inte var oskuld på sin bröllopsnatt skulle stenas till döds vid dörren till faderns hus. Detta förekom dock i praktiken mycket sällan. Judiska män kunde, likt romerska, enkelt och ofta ansöka om skilsmässa. Judiska kvinnor kunde endast ansöka om skilsmässa om deras make visade sig vara exempelvis impotent – skilsmässor på kvinnligt initiativ förekom därför mycket sällan (Stark 2011:123).

Judiska kvinnor kunde inte heller ärva sina föräldrar om det fanns en manlig arvinge, som exempelvis en broder. Judiska kvinnor kunde inte heller vittna och om en kvinna ville upprätta en anmälan fanns det lite tilltro till det hon sade (Stark 2011:123-124).

Rabbi Eliezer menade ca år 90 att man hellre skulle bränna Torah än lära ut den till kvinnor. Trots detta utbildades kvinnor och i vissa samhällen hade kvinnor ledarroller i synagogor. Kvinnor fick dock inte läsa Torah för församlingen (Stark 2011:124).

Kristna kvinnor förväntades inte i samma utsträckning som andra kvinnor att gifta sig unga. En undersökning visade att ca 48% av kristna kvinnor var ogifta vid 18 års ålder, då kvinnor i andra religioner och etniciteter ofta redan var gifta med barn. Många kristna kvinnor fick också vara fullt delaktiga i beslut om lämplig make. Detta innebar i praktiken att kristna äktenskap blev mer jämlika och kvinnor kunde förvänta sig större säkerhet (Stark 2011:128).

I Matteusevangeliet 19:9 säger Jesus: ”Jag säger er att den som skiljer sig från sin hustru än annat skäl av otukt och gifter om sig, han är en äktenskapsbrytare”. Detta var en helt ny tanke i det judiska samhället. Judiska män kunde skilja sig från sina fruar utan någon speciell anledning, det kunde helt enkelt vara för att de tröttnat. Detta innebar att det cirkulerade fördomar om kristendomen som då skulle vara emot skilsmässa och sexualitet. Ett allmänt antagande var att kristendomen uppmuntrade en sexuell avhållsamhet inom äktenskapet. Detta var dock långt ifrån sanningen då man faktiskt kan, på god grund, anta att kristna par hade ett mer aktivt sexliv än hedniska makar, då kristna kvinnor hunnit mogna både fysiskt och emotionellt innan bröllopet (Stark 2011:128-129).

Men en brist på antal kvinnor i förhållande till män innebar att hedniska män hade två val: äkta en kristen kvinna eller nöja sig som ungar. Det förstnämnda var det mest attraktiva valet för många och detta ledde till att dessa hedniska män ofta konverterade till sin hustrus religion. De blev sekundära konvertiter, något som var mycket vanligt under den tidiga kyrkan. De män som vägrade konvertera verkar dock ha tillåtit parets gemensamma barn att växa upp i kyrkan (Stark 2011:134-135).

Vid skiftet mellan 200-300 -talet skedde ett skifte i kristendomen. Det kristna livet var inte längre en angelägenhet för endast vuxna. För första gången i kristen historia tog barnen ett aktivt ansvar för sina fromma liv. Flickor såg allvarligt på sin plikt att hålla sig oskuld, och många barn önskade ett liv ogifta. Det hände också att familjer medvetet undvek att gifta bort sina barn för tidigt. Att barnen inte önskade gifta sig för tidigt och ville hålla på sin oskuld

kunde faktiskt vara välkomnat hos många föräldrar. De slapp mödan att leta fram en passande partner under tidspress som det kunde innebära eftersom ålder spelade roll i äktenskapet. Kristna föräldrar gifte inte bort sina barn till judar, hedningar eller kättare, därför kunde processen vara tidskrävande. Hålla sig oskuld var någonting som hyllades. Cyprian skrev att det var den disciplinen som låg till grund för tro och hopp. Cyprian menade att vara oskuld stod för en jordisk renhet, oavsett om man var man eller kvinna. Då var man även fri från lust, svartsjuka och stolthet (Ranft 2000:190ff).

Gregorius av Nyssa skrev om äktenskapet i sitt berömda verk: *"About virginity"*. Där menade han att målet med äktenskapet var att se den man älskade till slut dö, eftersom äktenskapet förväntades vara livslångt. Och detta innebar alltså ett lyckligt slut: eftersom man fortfarande älskade varandra. Han menade därför att äktenskapet långsiktigt och oundvikligt skulle innebära smärta, sorg och saknad, oavsett hur mycket lycka och kärlek det än innefattade. Därför menade han i stället att man som kristen skulle rikta all sitt hopp, sin kärlek och sin lycka till det enda konstanta i världen; nämligen Gud (Tonstad 2018:1).

5.2 Kvinnan i medeltidens klosterliv

Mellan åren 1130-1165 grundades minst 85 nya nunnekloster bara i England. Dessa kloster grundades ofta på kvinnornas egna initiativ. Kvinnor som byggde sina egna kloster, eller om deras släkt var med och bidrog till uppbyggandet, blev inte sällan själva abbedissa över klostret. Därför var det inte ovanligt att se unga abbedissor. En ung abbedissa hade just fyllt 19 år.

Men mellan åren ca 1270-1500 fanns 138 kloster kvar i hela England. Sanningen var den att många kvinnor sökte sig till kloster för att slippa undan äktenskap, och alltså inte i sökandet efter ett asketiskt liv. Detta var förstås inte en regel: många kvinnor ville säkerligen fördjupa sig i ett andligt liv. Men nunnekloster blev också en plats att "dumpa" en ogift, förmögen kvinna av hennes släktningar. Nunnekloster krävde, liksom en blivande make, en hemgift. Men den var oftast billigare än hemgiften som en blivande make skulle komma att kräva. Det fanns också historier om gifta kvinnor som lämnade sina makar för att hänge sig till klosterlivet. Det var även en plats för änkor att dra sig tillbaka till.

I jämförelse med munkkloster hade nunnekloster fattiga förutsättningar. Trots hemgiften från blivande nunnor kunde munkkloster ha en fyra gånger så hög inkomst till klostret än vad nunnekloster hade (Muir 2019:77, 78, 82).

I Tyskland mellan åren 1300-1525 hade 48 nunnekloster en bokproduktion där ca 306 kvinnor benämndes som författare med antingen sitt fulla namn eller initialer. Ca 597 av dessa kvinnors skrifter har överlevt till modern tid (Muir 2019:80).

Klosterregler skilde sig något åt beroende på tid och plats. Samtiden kunde vara avgörande i hur klosterlivet kunde se ut, men oftast var grundreglerna densamma. Ett kloster i Konstantinopel hade som regel att införa tystnad under måltider och arbete. Klagomål om maten eller smygätande var oacceptabelt. Sjuka eller välställda nunnor kunde få dispens från matrestriktionerna. Huvudregeln var lydighet. Alla nunnor förväntades vara lydiga och de som bröt mot detta genom att exempelvis inte utföra sina tilldelade sysslor, bestraffades genom att fasta eller stå stilla under en lång period (Muir 2019:81). Alla kvinnor var inte intresserade av

att följa religiösa regler, speciellt inte om de blivit ”dumpade” av släktingar på grund av att de var ogifta eller på annat sätt ansågs överflödiga. I ett brittiskt kloster år 1249 upptäckte en besökande ärkebiskop på inspektion att två av nunnorna i klostret var gravida, tystnad infördes inte, kvinnorna åt kött och bar pälsar, och deras abbedissa var alkoholiserad (Muir 2019:93).

Många abbedissor blev inflytelserika. Under 900-talet blev en abbedissa tilldelad av kejsare Otto I av Tyskland en överlägsen auktoritär ställning som lät henne styra sitt kloster utan inblandning av biskopar. Vissa abbedissor ägde större bitar av mark och kunde även styra över sina egna beväpnade riddare. Det finns även bevis för att abbedissor hade sina egna domstolar (Muir 2019:83, 84).

Homosexualitet i nunnekloster var onekligen förekommande med strängt förbjuden. Flera poetiska texter från medeltiden har blivit en del av lesbisk litteratur, eftersom de beskriver sexuella akter mellan kvinnorna. Under medeltiden var straffet för kvinnlig homosexualitet inte lika strängt som för männen, men krävde ändå att nunnan gjorde bot i sju år (Muir 2019:92).

Hildegard av Bingen, född 1098 och död 1179, var en känd abbedissa även för sin tid. Hon blev nunna som 14 årig flicka och sedan abbedissa när hon var 38 år. Hildegard av Bingen skrev teologiska, naturvetenskapliga och medicinska verk. Hon skrev även egen musik och bibelkommentarer. Hennes rykte gav en profetisk bild av kvinnan. Hon brevväxlade med kungligheter över hela Europa och var känd för att vara rättfram i sin rådgivning. Hon hade också korrespondens med fyra olika påvar (Muir 2019:87f).

Det fanns en tanke om kvinnan som hel utan äktenskap. Valde man bort äktenskapet och tog till sig en celibatlivsstil ansågs kvinnan ha större intellektuella möjligheter. Att förbli oskuld blev ett religiöst ideal.

Beslutet om att ge sig själv, med kropp och själ, till det religiösa livet och till Gud själv, var det viktigaste och största beslutet en kvinna eller flicka kunde göra. I en värld där kvinnor stämplades som fresterskor av män fick nu kvinnan genom sitt klosterlöfte en sexuell och icke-sexuell kontroll över sin egen kropp (Holm & Bowker 1994:47, 48).

5.2.1 Begin och Anakoret

Pamela Dickey Young ställer sig kritisk till den syn på kristendom som menar att kvinnor hämmas av traditionen. I stället hävdar Young att det finns två tydliga exempel på sätt som kvinnor förstärks i sin position.

Det ena är begin. Dessa fromma och hängivna kvinnor ville inte binda sig till klosterorden. De levde ibland tillsammans med andra kvinnor som var hängivna ett liknande kall. Det liknande mer ett kristet kollektiv, då de inte var bundna till en särskild order eller till klosterregler.

Hemmen beboddes av kvinnor från olika klasser. De var inte heller underlydande en manlig order, men kunde ibland sluta allianser med Franciskanorden, eller Dominikanordern.

Beginer, till skillnad från nunnor, ha en inkomst och arbetade i samhällen som lärarinnor, sköterskor eller predikanter. Vissa kunde även tigga. Beginer arbetade för småpengar, trots att de inte hade givit ett fattigdomslöfte. Syftet med att tjäna pengar var endast att överleva. De kunde därför ibland konkurrera ut män på arbetsmarknaden (Young 2004:173).

Elisabeth Gilligan Muir hävdar i sin bok att begin var kristendomens första kvinnliga rörelse. De var fria kvinnor som kunde ha kommit från ett äktenskap in i beginrörelsen, eller som skulle lämna livet som begin för äktenskapet (Muir 2019:153).

Beginrörelsen började i Belgien ca år 1175. Redan i mitten på 1200-talet kan man uppskatta att det fanns ca 2000 beginer runt om i Europa. Många var unga kvinnor som kanske inte ville eller hade möjlighet att gifta sig. På grund av krigen som härjade i Europa under medeltiden var det brist på män att äkta (Muir 2019:153, 154).

En påvlig skrivelse förändrade dock livet för många beginer år 1298. Det var påve Bonifatius VIII som skickade ut denna skrivelse som beordrade alla religiösa kvinnor till klosterlivet. Var man en exempelvis begin var man nu tvungen att binda sig till ett kloster och inte längre fri att röra sig i samhället. Kvinnorna såg som okontrollerbara, och skulle därför tvingas in i klosterlivet. Beginer började förföljas och mördas. De brändes på bål för kätteri och vissa anklagades under häxhysterin (Young 2004:174). Samma påve (Bonifatius VIII) ville se till att alla nunnekloster var säkert låsta och kännetecknas ofta för sin kvinnofientlighet (Muir 2019:3).

Den sista kända beginen dog år 2013. Rörelsen överlevde ca 800 år (Muir 2019:154).

Anakoreter var kvinnor, som lik beginer, inte var klosterbundna. De levde ett enkelt, isolerat liv i sina celler. De åt enkel mat och sov på halm. De var inte fullt lika fria som beginer och levde heller inte i liknande kollektiv (Muir 2019:93, 94). Deras celler var dock inte sällan någonstans i aristokraters slott (Gunn & McAvoy 2017:8).

Anakoret innebar att man, primärt, levde enskilt i sin kallelse. Det innebar att syftet inte var att fly civilisationen. Det fanns också ett ömsesidigt beroende mellan anakoreterna och samhället under medeltiden som tog sig uttryck i olika komplexa sätt. Anakoreter förkastade sällan den samhällsgemenskap de själva hade sitt ursprung ifrån. Man isolerade sig på andra sätt (Gunn & McAvoy 2017:1-2).

Anakoreter hade stor inblandning i frågor på lokal, nationell och, kanske mer sällan, internationell nivå. De fanns även i frågor som präglades av metafysik, ras, genus, sekularism, religion och diakronism (Gunn & McAvoy 2017:7).

Kvinnliga författare på medeltiden var inget ovanligt, därför är det inte konstigt att anta att en kvinna författade en uppmärksam bok. I boken möter en anakoret sin vän i skärselden. Texten kan därför anses vara ett uttryck för att förhöja anakoreters överhet, och användes för att uppmuntra lekmäns donationer – alltså en försäkran om att anakoreterna bad för deras själars eviga liv. Texten gav även troende kvinnor något att identifiera sig med. Detta sätt uppmuntrade också en samverkan det lokala samfundet och lekmän. Det finns även information som belyser det, hittills, okända vänskapsbanden mellan lekmän och lokala anakoreter, både i urban miljö och landsbygdsområden. Det har framkommit att anakoreter som sökte en viss typ av isolering från den fysiska gemenskapen ändå hade ett stort överlevnadsbehov av den större gemenskapen. Det krävdes därför en relativt ömsesidig vänskaplig relation (Gunn & McAvoy 2017:9-10).

5.2.2 Kvinnan i medeltida äktenskap

Kvinnan kunde i början av medeltiden inte ärva någonting, utan var helt beroende av sin make eller andra manliga släktingar. Kvinnan behövde tillåtelse av sin far eller närmaste manlig släkting för att få gifta sig. När hon väl var gift fick hon en ny förmyndare, nämligen hennes make. Dock hade änkor större möjligheter, och kunde exempelvis behålla en bondgård som deras make ägt under hans levnadstid. Änkor kunde också gifta om sig utan tillstånd från en manlig anhörig (Kvinnor under medeltiden | Historiska Museet).

Av medeltidens kvinnor finns det en uppskattning att cirka 10-20% förblev ogifta livet ut. De som gifte sig var oftast i en ålder mellan 18-19 år, men dock något senare i norra Europa. För många kvinnor kunde ett liv i äktenskap innebära fattigdom, ensamhet och hårt arbete. Arkeologiska utgrävningar visar att medeltida kvinnor arbetade minst lika hårt med kroppen som en man gjorde, men juridisk hade kvinnor färre möjligheter och rättigheter (Högberg 2021).

Trots att kyrkan var tydlig med att ingen fick gifta sig genom tvång och att frivillighet var ett krav för äktenskapet, valde sällan brudparet varandra. I stället var det en överenskommelse mellan familjernas överhuvud, alltså fäderna. Mödrarna hade sällan möjlighet att protestera, inte heller bruden själv. Överenskommelsen skedde tidigt, ofta redan när brudparet ännu var i barnålder. Ofta tänkte man också strategiskt i sin överenskommelse och man höll sig strikt till sin egen samhällsklass i den feodala strukturen. Den kyrkliga vigselceremonin var egentligen inte avgörande under medeltiden. "Fästningen", eller "förlovning" som modern tid kallar det, var den avgörande akten. Det krävdes vittnen för att legitimera den, men då ansågs paret bundna till varandra. Skulle ett barn födas under tiden mellan fästning och vigsel, ansågs inte barnet vara en "oäkting", utan blev "bättrat" när modern och fadern blev äkta makar (Populär Historia 2005).

Om en kvinna var otrogen mot sin make, hade han full rätt att lämna henne. Om hon gjorde bot för sin synd kunde hon ta en ny make efter att fem år hade gått. Maken kunde dock begå äktenskapsbrott utan konsekvenser (Letson 2001:93).

Tomas av Aquino hävdade bestämt att den celibata vägen inte var att föredra framför äktenskapet. Han menade att hålla sig oskuld var ett individuellt gott, medan äktenskapets samliv gynnade allmänheten (Letson 2001:40). Tomas av Aquino diskuterade också det äktenskapliga samlaget som syndfull. Han menade att människan har ett ansvar för skapelsen, och därigenom ett ansvar att föra skapelsen vidare. Genom samlaget inom äktenskapet föddes fler barn till Guds skapelse, och därför kunde inte äktenskapsakten vara en synd (Letson 2001:46).

6. Analys

I denna del görs en analys på resultatet i relation till de olika teoretiska perspektiven som presenterades under rubriken Teoretiska utgångspunkter (se 2.1). Det presenteras också en avslutande slutsats.

6.1 Kvinnan i kyrkan under de valda tidsperioderna

Utifrån det samlade empiriska materialet går det att dra slutsatsen att könet inte var lika avgörande i ett kyrkligt sammanhang som klasstillhörighet var. Dock är det tydligt att se skillnader på kvinnans möjligheter mellan de valda tidsperioderna i församlingen. I den tidiga kyrkans gemenskap hade kvinnor möjligheter i den faktiska församlingen. Möjligheterna var inte enorma, eller möjliga att jämföra med dagens möjligheter, men kvinnan fick ta plats i gemenskapen. Under medeltiden krävdes det att kvinnan tog ett aktivt val, och i vissa fall tog avstånd från gemenskapen, för att faktiskt få möjligheten att ta plats. För det första fanns det ett val för kvinnan mellan kyrkan och äktenskapet under medeltiden. Majoriteten av kvinnor under medeltiden valde som siffrorna visar äktenskapet. Det går också att se att nunnekloster inte var ett alternativ för alla, då det förekom en typ av hemgift som fattiga familjer möjligen inte hade råd att betala.

Alternativ som anakoret och begin var relativt billiga alternativ, men krävde dock välgörenhet från olika aktörer och individer. Sådan välgörenhet kom ofta från kontakter som fattiga kvinnor förmodligen saknade. Beginer och anakoreter var dock ett relativt fritt område för kvinnor att röra sig självständigt inom. Åtminstone fram tills en av påvarna valde att strama åt dessa möjligheter.

I den tidiga kyrkan kan man se att man i många fall inte tillskrev individer till olika könsidentiteter, utan snarare satte etikett på egenskaper. En person blev manlig eller kvinnlig utifrån sina handlingar och känslor, men också utifrån sin kunskap och intelligens. Det fanns även ett alternativ som innebar ett asketiskt liv, men även där går det att se att precis som på medeltiden förekom klasskillnader. Kvinnor i högre klasser var generellt fler i klostertraditionen.

Under kyrkans första 500 år formades den fortfarande, och under de första 300 åren som undersökts i denna studie lades mer fokus på kristologin än på praktiken i kyrkan. Kyrkan ville helt enkelt fokusera på *vad* de trodde på, inte *hur* de trodde. Detta kan mycket väl vara en anledning till att kvinnor fick möjligheten att ta större plats i församlingen, speciellt eftersom många av de första gudstjänsterna hölls i kvinnans domän. Dessutom var det oftast viktigt att dela nattvard, alltså måltiden, som också var någonting som kvinnan ansvarade för.

6.2 Kvinnan i äktenskapet under de valda tidsperioderna

Även om det går att se att kvinnor hade större plats i kristna äktenskap under den tidiga kyrkan, är det ganska enkelt att generalisera kvinnans möjligheter som hustru var sparsamma oavsett tidsperiod. Men även här går det att se klasskillnader som påverkande i kvinnans möjligheter och alternativ. Klasskillnaderna var särskilt viktiga under medeltiden där det var avgörande för kvinnan att passa in i den feodalstrukturen som styrde Europa.

Det går även att se att kvinnors rättigheter och möjligheter togs på större allvar i den tidiga kyrkan. Även om åldern var ungefärligt densamma (ca 18 år), var detta relativt sent för kvinnor under ca 200-talet att gifta sig. Om detta var på grund av att den tidiga kyrkan ansåg äktenskapet som ett sekundärt problem eller om det var för att de faktiskt såg till kvinnans behov är inte relevant för att besvara frågeställningen.

De äktenskap som presenterades i olika traditioner – alltså judiska, hellenistiska, romerska och kristna – behövdes inte bara för att jämföra olika äktenskap, utan också för att förstå vilken samtid icke-kristna kvinnor befann sig, och varför det innebar att kvinnor sökte sig till kyrkan. Det ger också en förståelse för hur pass stora möjligheter kyrkan faktiskt gav kvinnor i jämförelse med samhället under de första 300 åren av kristendomen.

Äktenskapet i sin tur ledde ofta till att kvinnorna blev änkor, en titel som gav långt fler möjligheter. På grund av de krig som härjade i Europa var detta därför ofta en verklighet. Men även där var det avgörande för ankans möjligheter vad hennes make hade haft för tillgångar. Hon kunde ärva honom, men fanns det ingenting att ärva väntade ett liv i ensamhet och fattigdom.

Kvinnan under medeltiden hade inte bara mindre möjligheter äktenskapet, utan också i samhället. Precis som studien visar hade kvinnor minst lika hårt arbete som män, medan de rent juridiskt hade färre rättigheter och möjligheter.

Vad detta beror på kan man spekulera i när det kommer till den tydliga strukturen i ett feodalsamhälle. Denna samhällsstruktur som var central och övergripande under medeltiden speglade den himmelska maktstrukturen. Att sätta sig emot sin ”lott” i livet under medeltiden kunde alltså vara att ifrågasätta kyrkan och Gud själv. Därför kan man enkelt anta att människor rättade sig efter sin klasstillhörighet för att inte röra till den himmelska maktordningen.

6.3 Analys utifrån de historiska teoretiska perspektiven

Precis som Dahlgren och Florén skriver så är historia studien om människor i det förflutna, inte det förflutna som sådant. Det går alltså inte att se till dåtiden utan att studera människorna. För det är människorna som skapar historia.

Williams är också tydlig med att man måste förstå samtiden för att förstå strukturer i sitt eget sammanhang. Det går därför inte att dra slutsatser utifrån ett modernt perspektiv, utan man måste förstå helheten. Därför var det också viktigt för studien att ge en övergripande bakgrund, men också påvisa andra äktenskap som var vanliga under de första 300 åren i kristendomen.

Tidigare historieforskning har, enligt Williams, hävdats att den tidiga kyrkan hade en fullständig enhet. Detta har tidigare kritiserats, och denna studie är en del i den kritiken då det framkommer att denna splittring inom kyrkan var en av många anledningar till att kvinnors möjligheter var så pass stora som de faktiskt var.

Williams talar mycket om att finna sin egen kristna identitet genom historieforskning. Det finns alltså ett osynligt band som sträcker sig från kristna idag hela vägen till den tidiga kyrkans kristna. Det finns alltså ett osynligt band mellan kristna i den tidiga kyrkan och kristna idag. *Genom dopet blir vi ett.*

6.4 Analys utifrån de feministiska teoretiska perspektiven

Lynn Huffer argumenterar som tidigare nämnt att klasskillnader har varit avgörande för kvinnors möjligheter. Precis som hon påstår går det att se att kvinnor i högre klasser har haft möjligheter i större utsträckning. Som jag tidigare har nämnt, och kommer fortsätta poängtera, är hur kvinnans roll avgörs av hennes klasstillhörighet – inte hennes könsidentitet.

Pamela Dickey Young skriver om Eleonor McLaughlin som undersökt vanliga kvinnors religiösa liv, inte kvinnor som uppnått martyrskap genom att besitta manliga egenskaper eller agera manligt, enligt den tidiga kyrkans tradition. Detta har också påvisats i studien. Det manliga och kvinnliga är inte kopplat till kön, utan till egenskaper – främst i den tidiga kyrkan. Genom att bete sig som män kunde kvinnor utöka sina möjligheter, men möjligheterna grundade sig först och främst i klasstillhörigheten.

Precis som Clare Dury skriver har det inte funnits en enda linje som kyrkan följer när det kommer till inställning om kvinnors plats i kyrka. Det går speciellt att se en bruten linje i den tidiga kyrkan, där man sällan var överens om någonting – för att inte nämna kvinnofrågan. Det går att se motsättningar tidigt om huruvida kvinnor hade rätt till ledarpositioner. Till en början går det inte att se uppenbara motsättningar mot kvinnligt ledarskap i den tidigaste kyrkan. Dock går det att se lite senare, i samband med att kyrkan fick en fastare etablering i samhället. Då motsatte sig män kvinnliga ledarpositioner i församling. Frågan är dock om kyrkan speglade samhället eller om samhället kom att spegla kyrkan? Inställningen har inte bara förändrats över tid, utan den har varit tillräckligt motstridig för att det ska kunna vara svårt att generalisera den.

Pamela Dickey Young menade även att kyrkan på medeltiden gav kvinnor stora möjligheter och dessa möjligheter gav kvinnor plats i samhället. Kvinnor i medeltida religiösa grupper, som anakoret eller nunna, togs på allvar av samhället. Det är också någonting som framkommer i denna studie. Kvinnor kunde vara med och påverka samhället, men också påverka teologin vilket i sin tur kunde påverka den kristna kyrkan långsiktigt.

6.5 Slutsats

Jag anser att min kvalitativa, induktiva undersökning har besvarat min frågeställning: Hur såg utvecklingen ut för kvinnors möjligheter i kyrka och äktenskap under de valda tidsperioderna?

Mitt syfte var även att jämföra både de valda tidsperioderna, men även de olika alternativen. Det går att se att kvinnors möjligheter inte varit särskilt stora i moderna ögon, men utvecklingen har gått ”bakåt”. Kvinnor hade större möjligheter i både äktenskap och församling i den tidiga kyrkan. Anledningen till detta är ingenting som eftersöks i frågeställningen och är därför inte relevant för slutsatsen.

Det går dock att se att kvinnor hade stora möjligheter även i den medeltida kyrkan och att den allmänna uppfattningen om kvinnors förtryck av kyrkan möjligen inte är så pass riktig som många antar.

Men det går också att dra ytterligare en slutsats; kvinnans samhällsposition påverkade hennes möjligheter i kyrka och församling under de valda tidsperioderna. Kvinnor hade, beroende på

klasstillhörighet, olika möjligheter och därför är det svårt att generalisera kvinnors möjligheter så som det är gjort i undersökningens frågeställning.

Någonting som är tydligt i min undersökning är att det endast går att tala om praktiken av äktenskapet och inte om känslorna. Eftersom många äktenskap, främst under medeltiden, skedde som en överenskommelse mellan de patriarkala familjemakterna går det att anta att det inte alltid fanns känslor mellan brudparet från början. Det är dock svårt att generalisera hur äktenskap såg ut på en känslomässig nivå. Det är också svårt att dra slutsatser huruvida brudens åsikter och känslor i frågan togs under beaktande. Därför är det svårt att avgöra hur kvinnas möjligheter faktiskt såg ut i medeltida äktenskap. I den tidiga kyrkan var man inte lika intresserad av äktenskap och vissa rådde till och med emot det. Därför går det också att dra en slutsats att kvinnan var friare i sina beslut och val.

7. Diskussion

Här presenteras egna diskussioner utifrån teori, metod och empiri. Det innefattar även egna reflektioner.

7.1 Teoretisk diskussion

Historia är ett unikt ämne. Det finns fakta, men om du själv inte har levt i historien så måste du förlita dig på andras tolkningar och uppfattningar. Arkeologiska fynd kan definitivt hjälpa att forma en mer trovärdig historia, men arkeologiska fynd ger ofta en bild av situationen, men inte alltid en konkret berättelse från början till slut. Dagboksfynd kan exempelvis vara ett undantag. Där kan man läsa om individers upplevelser, känslor och erfarenheter. Dock får man bara en sidas tolkning och kan inte veta hur andra reagerade på samma sak.

Vi har också som samhälle sett historia, liksom religion, förvridas och kantats av rent påhitt för att gynna exempelvis politiska mål.

Williams menar att man som kristen forskare kan finna sin kristna identitet genom kristendomens historia, samtidigt som han anklagar både katolska och protestantiska historieforskare för att vinkla och manipulera historieskrivning. Att söka sin kristna identitet genom forskning kommer påverka resultatet. Att vilja framhäva en viss tradition – exempelvis katolsk eller protestantisk – påverkar hur man framställer människor och situationer i historia. Som luthersk och protestantisk kvinna måste jag därför fråga mig: hur ville jag framställa kvinnor i kyrkan och varför? Blev det på det sättet? Hur finner jag eller framhäver jag min egen identitet i min studie? Som kristen kvinna och blivande präst är det viktigt för mig att se hur kyrkan har skapat kvinnors möjligheter. Det är också viktigt att framhäva dessa möjligheter då jag ofta stött på argument som menar att den historiska kyrkan har varit kvinnohatande. Men detta kan ha format och påverkat min tolkning av arbeten samt mina val av litteratur.

7.2 Metodisk diskussion

Jag anser att min valda metod gav svar på min forskningsfråga.

Min största utmaning var att jag genom att välja en induktiv ansats skapade en ny erfarenhet. Att helt och hållet utgå ifrån någonting man inte känner till sedan tidigare är riskabelt, då det kan påverka resultatet om man inte har en förståelse eller kunskap för det man väljer. Jag fick länge ägna mycket läsning att förstå hur en induktiv ansats faktiskt appliceras på en studie.

Kritiken som ofta riktas mot en kvalitativ studie är att den saknar förmågan att generalisera. Någonting jag upptäckt i min studie är att mitt valda forskningsområde är svårt att generalisera. När det kommer till historia går det egentligen bara att generalisera uppfattningar. Det har jag strävat efter att göra, samtidigt som jag ändå anser att jag någorlunda har lyckats generalisera äktenskapet som helhet. Det går inte att skildra hur människor i äktenskap kände. Om de var lyckliga äktenskap, om de var relativt jämställda för sin tid eller om hur det dagliga livet som man och hustru såg ut. Det går inte heller att se till individnivå. Det fanns säkert äktenskap som inte var "vanliga för sin tid".

I en fallstudie är det däremot risk att det saknas bredd, vilket jag anser saknas i min studie. Jag hade önskat att det fanns större plats för klasskillnaderna som påverkar möjligheterna i

äktenskap och församling. Därför har det behövts en viss generalisering som inte helt och hållet kan ta klasskillnader i åtanke.

I en historisk fallstudie är risken för bristande validitet relativt hög eftersom källorna som används är en andrahandstolkning av situation eller händelse. Något som framkommer tydligt är att man ofta låter sina egna utgångspunkter forma resultatet eller tolkningen. Särskilt om man går in i kristen forskning med en privat kristen förankring. Många av de källor jag har valt är redan förankrade i en kristen tradition och även jag själv utgår ifrån en kyrklig tradition.

7.3 Empirisk diskussion

Jag anser att den litteratur som valdes till studien är högst aktuell och hjälpte till att besvara frågeställningen. Jag var noggrann med att endast välja litteratur som kan anses vara ”modern” forskning och valde aktivt bort litteratur som skrevs innan 1990-tal. Jag försökte också vara selektiv med litteratur som skrevs innan år 2000.

Litteraturen jag har valt är en tolkning av en situation som jag sedan tolkar i min läsning. Jag har också försökt använda mig av främst kvinnliga författare, speciellt i mitt resultat.

Någonting som jag lade märke till var, till min stora frustration, att materialet kring medeltida kvinnors äktenskap var oerhört sparsamt på en fördjupad nivå. Själva forskningen som sådan var möjligen framtagen, men tillgängligheten var dålig.

7.4 Avslutande reflektion

”Historia är som journalistik, forskaren/författaren bakom arbetet måste ha ett intresse för händelserna eller tidsperioderna för att lyfta dem. Det som inte är intressant går förlorat”.

Någonting som blev väldigt tydligt i min undersökning är att kategorin ”kvinnor” är ett bredare undersökningsfält än väntat. Egentligen skulle man kunnat fokuserat arbetet på en eller två olika klasstillhörigheter för kvinnor och jämfört mellan dem. Det går att dra en slutsats om att klasskillnaderna kunde vara mer avgörande än könsidentiteten under många århundraden.

Klasstillhörigheten skapade och förstärkte identitet, inte könet. Detta var också en förutsättning för individers olika möjligheter. Man skulle enkelt kunna argumentera att män hade fler möjligheter än kvinnor och nöja sig där. Men verkligheten var mer komplex. För kvinnor hade inte samma möjligheter som andra kvinnor. Därför är det rätt svårt att generalisera kvinnors möjligheter.

Tidigare i min uppsats nämnde jag att det är svårt att se till kvinnan som jämställd då begreppet fått en ny innebörd i modern mening. Samma sak skulle man kunna argumentera för begrepp som ”genus”, ”identitet”, ”manligt” och ”kvinnligt”. Vad vi kan se i denna undersökning är att ”manligt” och ”kvinnligt” hör till egenskaper, inte till identitet. Speciellt under den tidiga kyrkans århundranden hade man inte lika kategorisk människosyn som man har i modern tid. Att sätta etikett på människor var inte lika intressant som att människor på olika etiketter. Kategorierna fanns redan, det vet vi eftersom Palladius av Galatia ca år 410

skrev om en biskop som inte ansåg en kvinna vara kvinnlig då hon hade manliga egenskaper. Men det man också kan se är att en kvinna kunde få en manlig kategorisering, inte utifrån könets betydelse utan helt och hållet på grund av egenskaper.

Med tanke på kvinnans låga ställning under den nytestamentliga tiden, där kvinnan inte ansågs vara ett trovärdigt vittne, var det ändå kvinnor som fann den tomma graven. Det var kvinnor som var de allra första med att vittna om Jesu uppståndelse. Detta är någonting som har skrivits av människor som befanns sig i en samtid som präglades av patriarkala strukturer och där en kvinnas vittnesmål bara räknades som ett halvt vittnesmål i juridisk mening. Ändå höll man fast vid att det var just kvinnor som vittnade om Jesu uppståndelse.

Det var mycket intressant att upptäcka "apatheia", ett koncept som tidigare var okänt för mig. Jag tänker direkt på Nirvana, målet i den buddhistiska religionen. Apatheia beskrivs väldigt likt Nirvana, som ett tillstånd utan begär och total sinnesro. Eftersom apatheia var okänt för mig sedan tidigare, är min kunskap kring den och kunskapen kring dess närvaro i kyrkor idag sparsam.

Man kan fråga sig varför munkkloster hade en större budget och inkomst än nunnekloster. Denna undersökning har inte sett till munkkloster, därför går inte frågan att svara på. Men utifrån empirin går det att förstå att kvinnor som kom att bli nunna krävdes på en viss hemgift. Dessutom var det som tidigare fastställt också vanligt att kvinnor i de högre klasserna blev nunnor. Därför borde inkomsterna till klostret vara goda, förutsatt att pengarna faktiskt gick till nunneklostret.

Hellenismen är en kultur som ofta hyllas i olika sammanhang. Jag själv har fått höra från olika håll och lekmän att den moderna demokratin föddes i antika Grekland. Kulturen hyllas bland annat för deras demokratiska sätt som skulle komma att sprida sig över hela världen. Kristendomen kritiserar minst lika ofta för att vara kvinnoförtryckande och i vissa fall kvinnohatande. Vad denna undersökning har visat är att hellenismen både saknade den moderna demokratin som den ofta får beröm för att ha skapat, och saknade den accepterade kvinnosyn som den tidiga kyrkan hade. Sanningen var att när kristendomen tog sin tidigaste form var den grekiska kulturen den mest misogyn av de fyra största kulturerna (romersk, kristen, judisk och hellenistisk).

Någonting som ofta påstås och är genomgående i hela historien – fram till modern tid – är det faktum att kvinnor ofta fått rättigheter först när män tillåtit det. Vissa menar till och med att alla kvinnors rättigheter grundar sig i män som gjort praktiska förändringar i lagstiftning och liknande. Jag själv skulle inte hålla med om detta då jag anser att kvinnor länge kämpat för de rättigheter som finns. Men det går till exempel att se spår av detta ställningstagande, exempelvis på medeltiden. Olika påvar gav kvinnor olika möjligheter. Bland annat makt och mark, medan en annan påve valde att stänga in kvinnor.

8. Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att se till utvecklingen av kvinnans möjligheter i den tidiga kyrkans samt metedeltidens församling och äktenskap. Genom en kvalitativ undersökning med ett icke-teoristyrkt arbete besvarades följande frågeställning:

Hur såg utvecklingen för kvinnans möjligheter i äktenskap och församling ut ur ett kyrkohistoriskt perspektiv med fokus på två olika tidsperioder?

Två olika teoretiska kategorier användes; feministiska och historiska. Detta eftersom uppsatsen befinner sig i ett historiskt sammanhang, och utgår ifrån ett kvinnoperspektiv.

Det presenterades en övergripande bakgrund till de historiska perspektiven, då det är viktigt att se till tidernas samtid för att få en förståelse för beslut och perspektiv.

I slutsatsen framkom det att kvinnor hade större möjligheter i den tidiga kyrkan, både i församlingsliv och äktenskap. I den medeltida kyrkan hade kvinnor i större utsträckning bättre möjligheter i församling än i äktenskap. Det framkom också att klasskillnader, och inte könsidentitet, skapade möjligheter i större utsträckning.

Källmaterial

Litteratur:

Ahrne, Göran, Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. 2., [utök. och aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber

Anderson, Leona M. & Young, Pamela Dickey (red.) (2010). *Women & religious traditions*. 2. ed. New York: Oxford University

Bibel 2000 texterna : Gamla testamentet, Tillägg till Gamla testamentet - de apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna, Nya testamentet : Bibelkommissionens översättning 1999.. (2000). Enskede: TPB

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan Stockholm: Liber

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders (1996). *Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur

Duffy, Eamon. (2005). *The stripping of the altars: traditional religion in England, c.1400-c.1580*. Updated ed. New Haven, Conn.: Yale University

Esaiasson, Peter (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., (rev.) uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Gunn, Cate & Herbert McAvoy, Liz (red.) (2017). *Medieval anchorites in their communities*. Woodbridge, Suffolk: D.S. Brewer an imprint of Boydell & Brewer Ltd

Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.) (2018). *Metod: guide för historiska studier*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur

Hill, Jonathan (2008). *Den kristna kyrkans historia*. Örebro: Libris

Holm, Jean & Bowker, John (red.) (1994). *Women in religion*. London: Pinter

Huffer, Lynne (2013). *Are the lips a grave? : a queer feminist on the ethics of sex* [Elektronisk resurs].

Kärkkäinen, Veli-Matti (2016). *Christology: A Global Introduction* [Elektronisk resurs]. Baker Book House

Letson, Douglas R (editor) (2001). *Sex and marriage in the catholic tradition: an historical overview*. Ottawa, Novalis: Saint Paul University

Mitternacht, Dieter & Runesson, Anders (red.) (2007). *Jesus och de första kristna: inledning till Nya testamentet*. Stockholm: Verbum

Muir, Elizabeth Gillan (2019). *A women's history of the Christian church: two thousand years of female leadership*. North York, Ontario, Canada: University of Toronto

Ranft, Patricia (1998). *Women and spiritual equality in Christian tradition*. Basingstoke: Macmillan

Reynolds, Philip Lyndon. (2001). *Marriage in the Western church: the Christianization of marriage during the patristic and early medieval periods*. Leiden: Brill Academic

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1995). *In memory of Her: a feminist theological reconstruction of Christian origins*. 2nd ed London: SCM

Stark, Rodney. (2011). *The triumph of Christianity: how the Jesus movement became the world's largest religion*. New York, NY: HarperOne, an imprint of HarperCollins

Swan, Laura (2007). *De glömda ökenmödrarna: kristna kvinnors tänkespråk, liv och historier*. Varberg: Argument

Tonstad, Linn Marie (2018). *Queer theology: beyond apologetics*. Eugene, Oregon: Cascade Books

Williams, Rowan (2005). *Why study the past?: the quest for the historical church*. London: Darton Longman & Todd

Yin, Robert K (2007) *Fallstudier: design och genomförande*. Liber. Stockholm

Young, Pamela Dickey (2000). *Feminist theology/Christian theology: in search of method*. Eugene: Wipf and Stock

Webbmaterial:

[Att gifta sig på medeltiden | Popularhistoria.se](#) (Hämtad 2021-12-14)

[Kvinnors liv under medeltiden | Historia | SO-rummet](#) (Hämtad 2021-12-14)

[Kvinnor under medeltiden | Historiska Museet](#) (Hämtad 2021-12-14)